

חוקת ב

כאן) גבי השליחות למלך אדום, "וישלח משה מלאכים" – וכדי לבאר שינוי זה מבאר רש"י, "ובמקום אחר כו", "שע"ז מתיישב (גם) שינוי זה.

ב. אמנם לכאורה יש להבין פרטי לשון רש"י, "הכתובים הללו צריכים זה לזה זה נועל וזה פותח שמה הוא ישר-אל וישראל הם משה לומר לך שנשיא הדור הוא ככל הדור כי הנשיא הוא הכל":

(א) מהו תוכן ההקדמה, "הכתובים הללו צריכים זה לזה זה נועל וזה פותח"? ⁶

[ואף שלשון רש"י מקורו במדרש, הרי: (א) כבר נת' כמ"פ שענינו של רש"י לפרש פשט ולא להעתיק ולהודיע ל' המדרש, ובמקום שמעתיק דברי רז"ל במדרש וכיו"ב, הוא משום שלשון זה נוגע להבנת פשוטם של כתובים. וזהו גם כשכותב בפירוש, "רבותינו דרשו" ו- כיו"ב, ופשיטא שכן הוא כאשר מפרש הכתוב בלי לכתוב שמקור הפירוש הוא בדברי חז"ל. (ב) ועיקר: במדרש מתחיל הדרשה כאן, "כל דברי תורה צריכין זה לזה שמה שזה נועל זה פותח", היינו

א. בפירושו על הפסוקי, "וישלח ישראל מלאכים אל סיחון מלך האמורי", מעתיק רש"י, "וישלח ישראל מלאכים", ומפרש: ובמקום אחר תולה השליחות ב- משה שנאמר: ואשלח מלאכים ממדבר קדמות וכן וישלח משה מלאכים מקדש אל ארץ אדום וביפתח הוא אומר: ו- ישלח ישראל מלאכים אל מלך אדום וגו' הכתובים הללו צריכים זה לזה זה נועל וזה פותח שמה הוא ישראל וישר-אל הם משה לומר לך שנשיא הדור הוא ככל הדור כי הנשיא הוא הכל.

והנה אף שלפי המשמעות השטחית כוונת רש"י בפירוש זה היא לתווך ה- סתירות בין הכתובים (אם השליחות ל- סיחון או לאדום היתה ע"י משה או ע"י ישראל), הרי כבר נת' כמ"פ בארוכה ש- אין זו דרכו של רש"י לתרץ ולתווך סתירות ואי-הבנות שבכתובים אלא ל- אחר, במקום שבו מתעוררת הסתירה וכיו"ב. ולפי זה, עכצ"ל שכוונת רש"י כאן היא לבאר קושי המתעורר בפסוק דנ, אלא שלצורך זה עליו לבאר את כל הכתובים שמביא ומיישב בדרך אגב.

ויש לומר, שהקושי בכתוב כאן הוא – השינוי בין כתוב זה שבשליחות ל- סיחון (שנאמר בו, "וישלח ישראל מלאכים") לכתוב שלפניו (המובא ברש"י

(6) ראה גם משכיל לדוד כאן.

(7) והיינו דהתחלת פרש"י, "ובמקום אחר כו", הוא התחלת התירוצו.

(8) להעיר שכל זה (מהתיבות, הכתובים הללו) עד "הם משה" ליתא בדפוס ראשון ובכ" כתי' רש"י (שתח"י).

(9) תנחומא פרשתנו כג. במדבר פ"ט, כח. ועד"ז הוא בתנחומא (באבער) שם נב. ילקוט פרשתנו עה"פ (רמז תשסד קרוב לסופו).

(1) פרשתנו כא, כא.

(2) דברים ב, כו.

(3) פרשתנו כ, יד.

(4) שופטים יא, יז.

(5) בדפוס שני וכמה כתי' רש"י (שתח"י): הוא

משה.

הכל¹², שאינו רק, "ככל הדור" בכ"ף ה' דמיון, כ"א, "הכל" ממש?

ג. ויש להקדים ביאור דיוק לשון רש"י, "ובמקום אחר תולה השליחות ב" משה שנאמר ואשלח כו", דלכאורה הו"ל לקצר ולומר, "ובמקום אחר נאמר ואשלח" וכיו"ב.

ויש לומר, שבלשון זה מודגש הקושי בכתוב כאן ע"פ פש"מ, שאותו בא רש"י ליישב בפירושו.

והביאור בזה:

זה שבכתוב דידן (בשליחות לסיחון) כתיב, "וישלח ישראל מלאכים", ובכתוב הקודם (בשליחות למלך אדום) נאמר, "וישלח משה מלאכים" – אין לפרש ה' כוונה בזה שהמשלח למלך אדום ה' משה והמשלח לסיחון ה' עם ישראל. כי

פשוט ששילוח המלאכים אל מלך אדום ה' בשליחות עם ישראל, כהמשך כל הפרשה שם¹³, "כה אמר אחיך ישראל גוי וירדו אבותינו מצרימה גוי ונצטק אל ה' וישמע קולנו גוי", דכל תוכן ה' דיבורים הוא בנוגע עם ישראל¹⁴, ומה שנאמר, "וישלח משה" מובן בפשטות, כי כל מעשיהם של עם ישראל היו ונעשו על ידי משה, והוא הוא ששלח את המלאכים בפועל¹⁵;

ולאידך – גם כשנאמר, "וישלח ישר-אל" פשוט שהשילוח בפועל ה' על ידי

שחונן מאמר המדרש הוא ביאור כללי¹⁶ בדרך, "כל דברי תורה"¹⁷, אבל בפרש"י שכוונתו רק לבאר פרטי פסוקים אלה, למאי נפק"מ ההקדמה ש, "הכתובים הללו צריכים זה לזה זה נועל וזה פותח"¹⁸.

ב) מהו כפל הלשון (והענין), "שמשה הוא ישראל וישראל הם משה" (לומר לך שנשיא הדור הוא ככל הדור)?

ג) כשם שבפרטי הענין כותב את שני הצדדים, "שמשה הוא ישראל וישראל הם משה", כך הו"ל לכאורה לפרט ב" סיכום פירושו, לא רק, "שנשיא הדור הוא ככל הדור" אלא גם, "וכל הדור הוא כמו הנשיא" וכיו"ב?

ד) מהו תוכן הטעם, "כי הנשיא הוא הכל"¹⁹, ומהי ההוספה בזה על מה שאמר לפני²⁰, "שנשיא הדור הוא ככל הדור"²¹? ויתירה מזו – לכאן²² ה"ז סתירה מיני' ובי': בתחלה משמע שנשיא הדור הוא רק כמו כל הדור²³ (ולא ממש, "כל ה' דור"), ובהמשך כותב, "כי הנשיא הוא

(10) להעיר גם ממד"ל (ירוש' ר"ה פ"ג ה"ה. תוס' כריתות יד, סע"א) ד"ת עניים במקומן ו- עשירים במ"א.

(11) ולכן מסיים (בתנחומא ושמו"ר שם) וכותב עוה"פ, "הכתובים אלו צריכים ולי"ז."

(12) ראה בהנסמן בהערה 8, שליאת שם חיבות אלו (ורק ממשך – אחרי הביאו הפסוקים: אלא לומר לך שנשיא כו').

(13) וליתא בדפוס שני דרש"י. וכן ליתא במדרשים הנ"ל.

(14) בא' מכת"י רש"י (שתח"י) – אחרי הבאת הכתובים – "ללמדך שנשיא הדור הוא הכל" ותו לא.

(15) כ"ה בדפוסים שלפנינו וכ"ה בדפוס שני (אלא שליאת שם ההמשך, כנ"ל הערה 13). אבל בדפוס ראשון וכמה כת"י רש"י (שתח"י), "הוא כל הדור" (כמו בתנחומא ושמו"ר שם. ובתנחומא (באנער) ויל"ש שם – כברש"י שלפנינו).

(16) כ, יד-טז.

(17) וראה פרש"י שם: מה ראה להוכיח כאן אחוה כו'.

(18) וראה שם גם בהמשך (כ, יט), "ויאמרו אליו בני"י."

(19) וראה עץ הדעת טוב (להרח"י) שם (כ, יד) להיפך, כי ישראל הם השולחים אמנם לפי עצת משה כו'.

וזהו טעם החילוק שבאדום תולה ה' כתוב השליחות במשה, וכאן – בישראל, כי שאני השליחות למלך אדום מהשליחות למלך סיחון²²:

גבי אדום היתה השליחות ע"פ ציווי ה'²³, ולכן תולה הכתוב השליחות במשה, שהוא עבד ושליח השם ששומע הוראת הקב"ה ומקיימן בפועל (ועד שאין ה' כתוב צריך לכתוב שהשם ציווה על כך, כי מובן מאליי שכן הוא, וכדמציינו²⁴ בכמה מקומות שלא נאמר בתורה ציווי

משה, ומה שנאמר „וישלח ישראל" הוא לפי שהשליחות היתה בשביל ומכל עם ישראל, ונעשית בפועל על ידי משה – ככל הדברים הנוגעים לכלל ישראל ש'היו ע"י משה²⁵.

ועפ"ז – השליחות לסיחון והשליחות למלך אדום אין ביניהם הבדל, אלא רק שינוי בלשון הכתובים.

וזהו מה שמדייק רש"י – „ובמקום אחר תולה השליחות כו", שכוונתו, שה' שאלה בשינוי לשון הכתובים כאן אינה בנוגע למה שאירע בפועל (אם משה שלח המלאכים או ישראל), כ"א רק במי תולה הכתוב השליחות, כלומר, מה טעם לשינוי לשון הכתוב – דגבי אדום תלה הכתוב השליחות במשה, וכאן תלה ה' כתוב השליחות בישראל,

ובפרט שלכאורה איפכא מסתברא, דאם בהשליחות למלך אדום, שבה מוד' גש בהכתובים שהשולח הוא כלל ישר' אל „כה אמר אחיך ישראל", נאמר שם „וישלח משה", עאכ"כ שה' צריך לומר כן בשליחות לסיחון (שאינו בה הדגשה זו).

ד. והנה לכאורה ה' מקום לבאר ש' תליית השליחות במשה או בישראל אינה רק ענין צדדי (– בלשון הכתוב), אלא זה מבאר מי ה' יוזם השליחות (דמכיון שהשליחות באה ביוזמתו, הרי שהשליחות תלו' בו)²⁶.

איני מצוה לך אם תרצה שלח, ה' זה תלוי ברצונו של משה, ולכן נק' על שמו (ראה דברים א, כג „וייטב בעיני הדבר ואקח גו"). ועוד ועיקר: שליחות ראשי י"ב שבטים „ראשי בני ישראל המה" (שלח ג, ג) – אין מתאים לייחסה לבניי, כ"א למשה, נשיא הראשים. וראה המשך הכתוב דברים (שם) „ואקח מכם שנים עשר אנשים גו".

(22) במושב זקנים עה"ת כאן, דמה שלא שלח משה כאן (בסיחון) כמו בראשונה בהשליחות למלך אדום הוא „כי ידע שיש לו למות" (וצ"ע במ"ש שלא שלח משה, והרי מפורש ששלח כפ' דברים. ואולי כוונתו שלכן לא נאמר כן מפורש בתורה כאן). ובכל אופן מ"ש בטעם שלא שלח „כי ידע שיש לו למות" הוא היפך פרש"י מטות לא, ג „אע"פ ששמע שמיתתו תלוי' בדבר עשה בשמחה וכו'" (ובנ"י לא רצו ללכת – ראה פרש"י שם, ה). ועד"ו הוא במושב זקנים מטות שם, ב (אלא – שספר זה הוא ליקוט מכמה מפרשים). וראה מדרש הגדול ופנים יפות כאן.

(23) בעץ הדעת טוב שם: השי"ת לא ציווה בכך כי אין רצונו ית' להכניסו לארץ אבל משה בעצמו ביקש לשלחם לסיבה הנ"ל (שיוכל ליכנס לארץ). אבל ע"ד הפשט אין הכרח לפרש, דמה שנאמר בתורה בהליכת בניי אל איי – כוונת משה בזה היתה לפעול ביטול שבועת ה' (פרשתנו כ, יב) „לא תביאו". ובפשטות ה' זה כחלק מהנהגת משה את בניי במדבר בדרך (שהם יכנסו לארץ). וראה פנים יפות שם, יד.

(24) ראה לקריש ח"ג ע' 72. ושי"נ.

(20) משא"כ ע"פ המדרש (ראה מדרש לק"ט כאן). שלמלך אדום שלח משה, משא"כ למלך סיחון שלחו ישראל „ברשות משה", אבל לא משה עצמו. ע"ש הטעם. ובאורא – ראה ש"ך עה"ת כאן.

(21) וזה שבשילוח המרגלים מפורש בכתוב „וישלח אותם משה" (שלח יג, ט. גז. יז, לו), אף שסיבתו ה' מצד זה „שבאו ישראל ואמרו (דברים א, כב) נשלחה אנשים לפננו" (רש"י ר"פ שלח) – י"ל כי מכיון שהקב"ה אמר לו „שלח לך – לדעתך, אני

הכתוב לתלות השליחות רק במשה (ולא בבנ"י), שהרי מפורש, "וישלח ישראל".

וזהו שממשיך רש"י, "הכתובים הללו צריכים זה לזה זה נועל וזה פותח ש-משה הוא ישראל וישראל הם משה":

אם בשליחות לאדם הי' כתוב רק "וישלח משה", הי' "זה נועל", כלומר, זה הי' נועל (בפני הפירוש) ושולל שהשליחות לאדם הייתה (גם) של בנ"י, כ"א משה עשה זאת בתור שליח השם ואין לתלות השליחות בישראל (אף שתוכן השליחות הוא בשבילם)²⁵; וכן לאידך – אם בשליחות לסיחון הי' כתוב רק "וישלח ישראל", הי' "זה נועל" הפי' ד-שליחות משה בזה, כי השליחות לסיחון יש לתלות רק בישראל ולא במשה.

ולכן בא הכתוב השני ו"פותח" ומגלה – "שמשה הוא ישראל וישראל הם משה", דמ"ש "וישלח משה" הרי זה כ-אילו נאמר "וישלח ישראל" (כי "משה הוא ישראל"), ומש"נ "וישלח ישראל" הוא כאילו נאמר "וישלח משה" (כי "ישראל הם משה").

ה. אלא שצריך ביאור – איך אפשר לומר "שמשה הוא ישראל וישראל הם משה"? ומבאר רש"י "לומר לך שנשיא הדור הוא ככל הדור כי הנשיא הוא הכל" –

די"ל שב' הענינים בפרש"י, "נשיא הדור הוא ככל הדור כי הנשיא הוא ה-כל", הם כנגד שני הענינים שלפנ"ז – "משה הוא ישראל וישראל הם משה":

30) ומה שנאמר שם (ב, יט) "ויאמרו אליו בני ישראל במסלה נעלה" – בפשטות אינה שליחות חדשה, כ"א המשך השקו"ט של המלאכים שלוחי בנ"י ומלך אדם. וראה לקו"ש ח"ח ע' 144 ואילך ובהערות שם.

31) וצ"ע בלשון רש"י, כי הנשיא כו". ולהעיר שברוב כתי"ר רש"י (שתח"י) ליתא לתיבה זו.

השם אל משה²⁶; משא"כ גבי סיחון, הרי מפורש ברש"י כאן²⁶ שהקב"ה לא צוה לפתוח לו בשלום²⁷, וא"כ יש מקום לומר, מר, שמטעם זה נאמר "וישלח ישראל", ללמדנו, שבנ"י הם הם שתבעו שליחות זו, ומשה הסכים על ידם²⁸, ולכן נאמר "וישלח ישראל".

וכדי לשלול פירוש זה מתחיל רש"י פירושו – "ובמקום אחר תולה השליחות במשה שנאמר ואשלח מלאכים ממדבר קדמות", היינו שמפורש ש(גם) שליחות זו – דמשה, ואין לייחס ולתלות אותה (רק) בישראל²⁹; ואח"כ ממשיך רש"י "וכן וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדם וביפתח הוא אומר וישלח ישראל מלאכים אל מלך אדם וגו'" – כלומר, גם בשליחות למלך אדם אין כוונת

25) וראה פנים יפות שם דירשאל לא רצו לשלוח אלא משה שלח בשבילם ולא חש שמיתתו תלוי בזה, כמו שפרש"י (שבהערה 22) גבי מלחמת מדין. ועדי"ז הוא באלשיך שם. וראה גם צרור המור ושי"ך עה"ת שם.

26) כא, כב.

27) ולהעיר מילקוט כאן (רמז תשסד קרוב לסופו) שהקב"ה א"ל, "אני אמרתי החל רש והתגר בו מלחמה ואתה משלח שלוחי שלום" (אלא שב-ילקוט הוא להפירוש דמשה שלח, כהפסוק בדברים ובפרש"י שם).

28) ראה מדרש לקח טוב כאן.

29) ובזה גם סותר פי' החזקוני כאן, דשתי אגרות כתבו אחת של משה לשלום וא' של ישראל למלחמה. ומה שלא ס"ל לרש"י כן, ובפרט ששם נאמר בכתוב, "מדבר קדמות" – כי בפשטות, ב-משנה תורה חזור על דברים שאירעו לפני"ז ולא ענינים חדשים לגמרי (אם לא שיש הכרח גמור לומר כך). ועצ"ע.

*) ומפרש בפשוטו ש"מ (בדברים שם) שאינו שם מקום (ראה מלבי"ם כאן) אלא, למדתי . . שקדמה . . שקדמת כו".

וזהו ש"הכתובים הללו" – שתולים השליחות פעם במשה ופעם בישראל – באים "לומר לך", ששליחות שלכאורה יש לייחס ולתלות רק במשה (בתור שליח השם), הנה היא שייכת לכל ישראל – אל, וכן לאידך, ששליחות שלכאורה היא של ישראל, תולה אותה הכתוב ב"משה" – לפי "שנשיא הדור הוא ככל הדור". הנשיא הוא הכל".

ו. מה"ענינים מופלאים" שבפירוש רש"י:

במדרש³² (מקורו של פרש"י) הלשון הוא "שראש הדור הוא כל הדור", ורש"י משנה וכותב "נשיא הדור הוא ככל הדור"³⁸.

ויש לומר, שזהו בהתאם לחידושו של רש"י (הנ"ל): "ראש הדור" פירושו "ע"ד

זה ש"משה הוא ישראל" הוא לפי "שנשיא הדור הוא ככל הדור", כלומר – אין פירוש הדברים, דכאשר המדובר ב"התעסקותו של משה בענין השייך לצרכי כלל ישראל אין הוא איש פרטי בזה, אלא הוא עושה זאת עבור הכלל, וב"מילא אפשר לכתוב "משה" (העושה ב"פועל) או "ישראל" (שבשבילים נעשה) – אלא שנעצם מציאותו של משה, להיותו "נשיא הדור", הוא "ככל הדור". היינו דנשיא הדור הוא (איש) צבורי בעצם מהותו, ובמילא מה שהוא עושה ה"עשיית ישראל".

וכן לאידך – זה "שישראל הם משה" הוא לפי "שהנשיא הוא הכל": כאן לא כתב רש"י "כל הדור", כי אין כוונתו כאן שמהותו של נשיא הדור היא – כל אנשי הדור, אלא שהכלל³³ – כל צרכי הכלל – הם (צרכיו ובאים על ידי) ה"נשיא"³⁴, דכל מה שיש אצל בנ"י בא (מכח) הנשיא [כמו שמצינו בנוגע לבנ"י במדבר, שכל צרכיהם הגשמיים (אכילה (מן ובשר)³⁴ ושת"י³⁵) קיבלו על ידי משה, וכן כל התורה נמסרה להם (וכמה ציווים וכיו"ב) על ידי משה]. ומכיון שכל עניני וצרכי בנ"י באים ממשה (הנשיא), נמצא ש"ישראל הם משה"³⁶.

ישראל³⁷, כי (נוסף לזה שכאן למדים משינוי הכתובים שאין זה ענין השייך רק למשה ולישראל בדורו כי"א לכל נשיא הדור, הרי"ז זה שמשה שקול כנגד כל ישראל הוא ענין בגדלותו וחשיבותו של משה, וכאן – המדובר הוא בשייכותו לדור. ולהעיר מגויא לפרש"י שם.

(37) שבהערה 9. וראה לעיל הערה 15 (ובהערה הבאה).

(38) ואולי י"ל, שדברי רש"י "נשיא הדור הוא ככל הדור כי הנשיא הוא הכל" – הוא פירוש ו"פירוש לשון קצר דהמדרש "ראש הדור הוא כל הדור". וראה להלן בפנים.

(*) במכילתא יתרו שם ממשך, וישראל כמשה שקול רב כתלמיד ותלמיד כרב, אבל לכאורה אינו פשוטו של מקרא. ולהעיר ממכילתא בשלח (ר"פ השירה). משה שקול כנגד ישראל וישראל שקולין כמשה בשענה שאמרו שירה, ושם. מגיד שאמר משה שירה כנגד כל ישראל. ושם טו, יג, משה שנשקל כנגד הכל... שה"י משה שקול כנגד הכל. וראה גם ספרי מטות לא, ו. וגם שם הביא רש"י רק צד א' – שה"י פינחס שקול כנגד כולם. ואכ"מ.

(32) להעיר מהלשון, שלום שקול כנגד הכל (פרש"י בחוקת כו, ו).

(33) להעיר מהג"י בדפ' ראשון, שעל פי הנשיא הוא הכל".

(34) כפשוטו הכתובים בפ' בשלח – טו, ב ואילך. וראה פרש"י שם, לה. וראה לקו"ש ח"ח ע' 260. וראה שם בנוגע עניי הכבוד.

(35) ראה שם טו, כד"ה. פרשתנו כ, ז ואילך. וראה פרש"י פרשתנו כא, כ. וראה לקו"ש שם.

(36) ועפ"כ י"ש לבאר ההוספה והחידוש כאן לגבי פרש"י (ר"פ יתרו), "שקול משה כנגד כל

והחידוש שבדבר הוא בשני הקצוות:
מחד גיסא, מכיון שעניניו ה"ה חלק
ממציאותו בתור נשיא, הרי מובן, שפעור-
לותיו ומעשיו, שלכאורה ה' מקום לומר
שהם, "בשוה", עכ"פ, "בערך" למעשי שאר
בני", גם בהם הוא שונה ומנושא⁴², לגבי
כל העם.

ולאידך, מכיון ש,נשיא הדור הוא
ככל הדור", הרי גם עניניו הכי נעלים
של הנשיא, שלכאורה הם בבחי' "משכמו
ומעלה גבוה מכל העם"⁴³ ואינם בערך
לאנשי הדור, הרי מכיון שגם הם חלק
ממציאות הנשיא (הנשיא הוא הכל) –
הרי הם פועלים ונמשכים באנשי הדור⁴⁴.

ז. פ' חוקת חלה בכמה שנים בין ג'
תמוז (היום אשר "חופשה ניתנה לו",
התחלת הגאולה) ו"ב-י"ג תמוז – יום
גאולת כ"ק מו"ח אדמו"ר, נשיא הדור,
ממאסרו אשר נאסר על הרבצת התורה
וחיזוק הדת.

ויש למצוא רמז לעבודתו ואופן נשי-
אותו בפרש"י הנ"ל – כי אצלו ה' נראה
בגלוי, ובפרט בעבודתו הנ"ל, ש,נשיא
הדור הוא ככל הדור . . הנשיא הוא
הכל":

"העבודה הגדולה" אשר עבד כ"ק

ראש (כפשוטו) שהוא מנהיג את כל
הדור: משא"כ "הנשיא" הוא לשון נשי-
אות והרמה, היינו שהוא שם התואר ל-
אדם מרומם ומנושא.

ולכן: בלשון המדרש, "שראש הדור
הוא כל הדור" אפשר לפרש הכוונה, ד-
מכיון שהוא הראש המנהיג את כל הדור,
ועל ידי הנהגה אחת ואחידה של הראש
– נעשים כל אנשי הדור למציאות אחת,
מציאות הראש, לכן, "ראש הדור הוא כל
הדור",

[ולהעיר משו"ת הרשב"א⁴⁵ בענין מלך
"המלך כצבור שהצבור וכל ישראל
תלויין בו"⁴⁶, שהטעם שהמלך הוא כ-
צבור, הוא לפי שהצבור וכל ישראל
תלויים בו⁴⁷]

ולפ"ז נמצא, דמה ש,ראש הדור הוא
כל הדור" ה"ו (רק) בענינים הצבוריים
שלו, והיינו בענינים שעושה עבור כל
ישראל וכיו"ב, שעי"ז מתאחדים כל
ישראל כמציאות אחת.

אבל בלשונו של רש"י, "שנשיא הדור
הוא ככל הדור כי הנשיא הוא הכל", י"ל
שבזה מודגש ש,נשיא" הדור, גם כמו
שהוא מרומם ומנושא (בפני עצמו), הרי
הוא ככל הדור.

(39) ח"א סי' קמח.

(40) ראה בארוכה לקו"ש ח"ט ע' 165 ואילך.
ושם נת' החילוק בין לשון זה ללשון הרמב"ם (הל'
מלכים פ"ג ה"ו) בנוגע למלך "שלו הוא לב כל
קהל ישראל".

(41) להעיר מתניא אגה"ק סכ"ט (קמח, ב)
מ"ש האריז"ל בביאור הטעם ש,מצות התלויות
במלך . . מוציא כל ישראל כי הוא כללות כולם,
ומשנה מל' המשנת חסידים (מסכת חייב הנשמות
פ"ב מ"א) "שמפני חשיבותו כל המצות הראויים לו
עולים לכל ישראל כו". וראה לקו"ש ח"ח ע' 192
סוף הערה 55.

(42) להעיר מצפ"ע ר"פ קרח, שמפרש
מחלוקת קרח וטעותו, היפך האמת אשר גם בדבר
שהלויים דומים לכהנים, היינו גבי מצות שמירה,
מ"מ כהן למעלה והם למטה. עיי"ש בארוכה.

(43) ל' הכתוב (בנוגע לשאלו) ש"א ט, ב (וראה
גם ש"ס י, כג). וראה אוה"ת בראשית (כ"ד ד) ע'
1528. שה"ש (כ"ד ב) ע' תיד-טו. ועוד.

(44) ראה תניא פמ"ד, ואף כי מי הוא זה ואיזהו
אשר ערב לבו לגשת להשיג אפי' חלק אחד מני
אלף . . מ"מ הרי אפס קצוה ושמץ מנהו מרב טובו
ואורו מאיר לכללות ישראל כו". וראה בכל הנ"ל
בארוכה לקו"ש ח"ד ע' 1051 ובהערות שם.

אל, וגם הפצת רזי דרוזין דאורייתא: והן הצלת נפשות כפשוטה, בפדיון שבוים, עזר וסיוע גשמיים לעניים וכל הזקוקים לזה (כידוע פרשת הימים ההם, ומה שידוע הוא – מעט מזעיר, מטעמים מורבנים).

ובכל עבודות אלו, שחלוקות מן הקצה אל הקצה, היתה התעסקותו בזה במסירה מוחלטת, עד למסירת נפש בפועל.

וכך ראו במוחש אצלו הענין ד"נשיא הדור הוא ככל הדור" – ובמילא – "הנשיא הוא הכ"ז", שכל עניני צרכי בני הרוחניים והגשמיים באים ונמשכים ממנו.

(משיחות ש"פ חוקת תשמ"א)

מור"ח אדמו"ר, בהרבצת תורה וחיוזוק הדת⁴⁵ במדינה ההיא (שבדרך הטבע – היא שגרמה להמאסר) – וכן בכל מקום מגורו לאחר צאתו ממדינה ההיא⁴⁶ – לא היתה מוגבלת בתחום מסויים של יהדות, כ"א עסק בכל השטחים⁴⁷ – הן בכל הסייך לחיוזוק הדת: שילוח רבנים ושוחטים למקומות שהיו זקוקים להם, בנין מקוואות, יסוד ישיבות וחדרים בשביל תשב"ר, עד להרבצת התורה לכל ישר-

(45) ל' כ"ק מור"ח אדמו"ר במכתבו להגידת י"ב תמוז הראשונה – בשנת תרפ"ח (נדפס בסה"מ תש"ח ע' 263. אג"ק שלו ח"ב ע' פ. ועוד).

(46) ראה לקו"ש ח"ח ע' 302 ואילך.

(47) ראה גם מכתב ג' תמוז הסי"ת (לקו"ש ח"א ע' 209 ואילך. ועוד).

י"ב-י"ג תמוז

א. כין להודות⁵ בעבודת האדם, שהם ד' סוגים במניעות ועיכובים על עבודת השם⁶ (שעל ידם נוצר מצב של סכנה רוחנית לאיש ישראל), והקב"ה עומד לימין כל אדם ונותן לו כח להתגבר על המניעות ועיכובים – מסיים את המאמר בביאור קצר בתוכן אמירת „הגומל ל- חייבים”, וז"ל:

וזהו נוסח ברכה זו הגומל לחייבים טובות, דהלא כל ישראל מחוייבים בלי-מוד התורה ובקיום המצות . . ואם מצד איזה סיבה לא קיים זה הלא הוא האשם בזה . . כל המניעות ועכובים שבזמן ה-גלות הם רק נסיונות . . ולכן בברכה זו מזכיר חוב לעצמו.

ב. ונראה לבאר התשובה לשאלה הנ"ל, ובהקדמה:

בבית יוסף מפרש נוסח הברכה „ה-גומל לחייבים” – „כלומר אפילו לאותם שהם חייבים דהיינו שהם רשעים . . עכ"ז גומל להם טובות, וגם אני כאחד מהם שאף על פי שאיני הגון גמלני בכל טוב”.

א. נוסח ברכת הגומל (להלכה) הוא „ברוך כו' הגומל לחייבים טובות ש-גמלני טוב”⁷, ונוסח ברכת הנס (שנעשה ליחיד) הוא „ברוך כו' שעשה לי נס במקום הזה”⁸. ומדייק כ"ק מ"ח אדמו"ר (במאמרו) שאמר בש"ק (ט"ז תמוז תרפ"ז) שלאחרי גאולתו ממאסרו במדינה ההיא, וז"ל:

וצריך להבין למה נשתנה נוסח ברכה זו מברכת הנסים, דברכת הנס אומר ברוך שעשה לי נס, ואינו מזכיר בברכתו חובה לעצמו, והיינו שימצא חוב בעצמו אשר בעבורו עמד ר"ל בסכנה והוא כ-עצמו מודה שהי' חייב בדבר הסכנה ח"ו אלא שהקב"ה עשה לו נס, משא"כ ב-ברכה זו אומר הגומל לחייבים טובות שמזכיר חוב לעצמו, והוא בעצמו מודה שהוא החייב בזה אלא שזה מחסדי הוי' ודרכי הוי' שהוא ית' גומל גם לחייבים טובות. עכ"ל.

והנה בהמשך המאמר לא נתפרשה, לכאורה, התשובה לשאלה זו („למה נשתנה נוסח ברכה זו מברכת הנסים”), ורק לאחר שמבאר ענין „ארבעה צרי-

(5) ברכות נד, ב. – ולהעיר, שנלמדים בגמ' שם מהכתובים דמזמור קז שבתהלים – המזמור המתאים לשנותיו של כ"ק מ"ח אדמו"ר במשך השנה (י"ב תמוז תשמ"ו-תשמ"ז) (שנת הדפסת שיחת זו), ע"פ חקנת הבעש"ט (קובץ מכתבים לתהלים (בסוף תהלים אהל יוסף יצחק) ע' 214. ועוד), לאמר הקאפיטל תהלים המתאים למספר שנותיו (וראה לקו"ש ח"ה ס"ע 103 ואילך (וש"נ) בנוגע להמשך הזמן לאחר ההסתלקות).

(5) להעיר גם מחדאיג מהרש"א ברכות שם.

(6) לטואריח ר"ס ריט.

(1) רמב"ם הל' ברכות פ"י ה"ח. טור (וב"י) ושרע אריח ר"ס ריט. סידור אדה"ז.

(2) כן הוא בסידור אדה"ז (וב"ה בכת"י הרמב"ם החתום בעצם כ"ק (רמב"ם ספר אהבה – ירושלים, תשד"מ) ועוד כת"י – ראה רמב"ם הוצאת קאפח). אבל ברמב"ם לפנינו, וטו"ש שם, שנמלני כל טובי. וראה ד"ה ברוך הגומל שבהערה 4.

(3) ברכות נד, א. רמב"ם שם ה"ט. שרע שם סריח ס"ד. סדר ברכת הנהנין לאדה"ז רפ"ג.

(4) ד"ה ברוך הגומל (נדפס בסה"מ קונטרסים ח"א קפד, ב ואילך. סה"מ תרפ"ז ע' ריא ואילך).